

zetességek közül Kassán bizonyosak sokkal erőteljesebben jelentkeztek (például a katonai közigazgatás és a hadsértár kiépítésével), mint a Rába partján, a városnak a védelmi rendszer második vonalbeli fekvése, Erdélyhez való közelsége, valamint a városszövetség rendszeres politikai fellépése és Kassa régi szabad királyi városi privilégiumai együttesen megakadályozták, hogy teljes katonai irányítás alá kerüljön.

Noha a katonaság ellátása mindig kiváló üzlet volt, másfél évszázados jelenlétének tekinthető hasznát nem maguk a kassai polgárok, hanem a katonák ellátásába ugyancsak aktívan bekapcsolódó nagybirtokos főkapitányok és hadseregszállítók fölőzték le. Kassa és az országrész védelmének, a város továbbra is kiemelt szerepének, valamint a katonasággal való modus vivendinek azonban ez volt az ára és egyúttal hosszú távra is meghatározó következménye.

Bár a téma sokrétűsége és a szerző olykor barokkos stílusa miatt a kétkötetes opus ko-

rántsem könnyű olvasmány, összességében megállapítható, hogy H. Németh István monográfiája joggal került a Doktori mestermunkák című sorozatba. A történész–levéltáros egy eddig szinte ismeretlen, ugyanakkor rendkívül fontos és nemzetközi szempontból is figyelemre méltó témakört, a felső-magyarországi Pentapolis történetét hatalmas levéltári kutatás alapján, komplex módon foglalta össze.

Örömmel jelenthető ki, hogy Szűcs Jenőnek, Kubinyi Andrásnak, Ondrej R. Halagának és Štefan Kazimírnek már koraujkori magyarországi szabad királyi városok kutatása terén is vannak méltó követői.

E példásan alapos munkát a jövőben nem kerülheti meg egyetlen magára valamit adó magyar, szlovák vagy osztrák–német koraujkorkutató város- és gazdaságtörténész sem, de kiválóan hasznosíthatják a korszakkal foglalkozó hadtörténészek is.

Pálffy Géza

NYAKAS MIKLÓS

A BIHARI KISHAJDÚ VÁROSOK TÖRTÉNETE

A Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója V.

(Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat, Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Debrecen, 2005. 369 o., egy nagyméretű, kihajtható térkép. számos kisebb illusztráció)

Már előljáróban kijelenthetjük, régóta várt, hiánypótló munka került a hajdúság történetével foglalkozó kutatók és érdeklődők kezébe. A kötet tizenegy fejezetre és egy terjedelmes függelékre oszlik, amellyel a szerző már túl is lépte a monográfiaírás feltételeit, és így a függelékben közölt 33 forrás alapján egyszerűsmind forráskiadványnak is örvezzhetünk.

Az első három fejezet tulajdonképpen alapos bevezetőnek is tekinthető, hiszen a Bihar-ság földrajzi viszonyainak, a korabeli birtokviszonyoknak és a társadalomszerkezetnek a bemutatása, és nem utolsósorban a Partium kérdéskörének a körbejárása nélkül elképzelhetetlen volna a téma kifejtése. A szerző részletes háttérkutatás alapján mutatja be Bocskai

István bihari birtokait, és arra a megállapításra jut, hogy Bocskai számára már a szabadságharcot megelőző esztendőkből is fontosabbak voltak a bihari birtokai, mint az elköszött erdélyiek, mivel általuk jelentősen erősödhettek kapcsolatai a hajdúkkal. A szerző elsősorban Benda Kálmán elemzése alapján az Alföld keleti és északkeleti peremét tekinti a Bocskai-kori hajdúság bölcsőjének, de ugyanezre az eredményre jut a fejedelem egyéni nemesítéseinek a vizsgálata során is: 61 Szabolcs, 29 Borsod, 22 Bihar, 12 Szatmár, 2-2 Nógrád, Zemplén és Gömör, és 1-1 Békés és Arad vármegyei, valamint 24 székelyföldi kihirdetést vesz vizsgálat alá, s Bihar vármegye levéltárának 1660. évi pusztulása alapján valószínű-

nek tartja, hogy ha a megsemmisült anyagot is be lehetett volna vonni a kutatásba, „akkor a Bihar vármegyei kihirdetések aránya bizonyosan elérte, vagy meghaladta volna a Szabolcs megyei kihirdetésekét.” (107. o.)

A IV. fejezet – „A hajdúk letelepítése és a második hajdúfelkelés” – a kötet legvaskosabb része, ez tartalmazza az Erdélyi Törvénytárban felsorolt húsz hajdúváros fennmaradt történeti adatait. A fejezet azzal a megállapítással indít, hogy Bocskainak nagyszabású telepítési programja ellenére sem sikerült véglegesen megoldania a szabad hajdúk letelepítését: halála után 14 000-nél több hajdúvitéz vonult a Tisza-menti megyékben kijelölt téli szállásokra, a legsúlyosabb problémát pedig Hadház és Kálló birtokbavétele okozta. A problémák egyenesen vezettek az ún. második hajdúfelkeléshez, amelynek két kézzelfogható eredménye volt, Báthory Gábor 1608. február 6-i szerződése a hajdúvezérekkel, valamint az április 13-án, Várkonyban lezajlott tárgyalások. Az utóbbiban a magyar rendek kötelezettséget vállaltak, hogy a hajdúk szabadon elfoglalhatják a Bocskai-féle adománybirtokokat, köztük Kálló városát, sőt ígéretet tettek, hogy Kálló várát is hajdúkézre adják. A várkonyi egyezséggel szoros összefüggésben kötött meg a hajdúkkal az április 19-i szikszói szerződés is, amely a királyi zsoldban álló hajdúkatonákat érintette, akik ígéretet kaptak arra, hogy Polgáron és Szentmargitán fogják letelepíteni őket. A fenti egyezségek tulajdonképpen a szabolcsi hajdúság gondjait igyekeztek megoldani, a még lakóhely, illetve adomány nélküli (bihari) katonatömegek letelepítésére Báthory Gábor tett ígéretet. A február 6-i szerződés egyik leglényegesebb előfeltétele ugyanis az volt, hogy a szabad hajdúk „Váradtól fogva Ecsedig és Kállóig” telepíttessenek le! A szerző megállapítása szerint a telepítő leveleknek mondott iratok voltaképpen a már letelepedett hajdúk jogi helyzetét rendezték. A folyamatot Bocskai kezdte el, Rákóczi Zsigmond folytatta, Báthory Gábor a „hajdúkkal kötött egyezségleveleken ünneplésen vállalta”, és végül Bethlen Gábor, illetve a két Rákóczi György oldotta meg véglegesen.

A kortárs források egyértelműen Bocskai művének tekintik a bihari hajdútelepek létrejöttét, az újabb összefoglalások viszont, az egykorú telepítő levelek hiányában, ezt elvetették. A továbbiakban a szerző aprólékos pon-

tossággal veszi sorba a rendelkezésre álló korabeli kútfőket: első ízben, 1614-ben, Bethlen Gábor hivatkozott arra hogy a váradi hajdúk Bocskaitól kapták a kiváltságukat, az 1626-os gyulafehérvári országgyűlés III. articulusa pedig az egész Bihar vármegyei hajdúság létesítését Bocskaihoz köti, legalábbis részben, mivel utal arra is, hogy a Bocskait követő fejedelmek által megnevesített hajdúk a korábban Bocskait szolgálók közé telepedtek le. A fenti okirat azonban nem sorolja fel a bihari hajdútelepeket, ellenben az Erdélyi Törvénytárral, amely összesen húsz, Bocskai által letelepített, és megnevesített hajdúk által lakott helyiséget nevez meg. A korábbi történetírás, éppen a gyulafehérvári végzés alapján, 1626-ra datálta az *Approbaták* keletkezését, a szerző viszont meggyőző érveléssel bizonyítja, hogy az Erdélyi Törvénytár vonatkozó törvénycikkelye „azt az állapotot rögzíti, amely szerint a hajdúvárosok 1653-ban törvényesen fennálltak.” Ugyancsak fontosnak tartjuk a szerző azon megállapítását, amely szerint „a felsorolt bihari hajdúvárosokat tartotta az erdélyi fejedelmi hatalom tulajdonképpeni hajdúvárosoknak, a fejedelem rendelkezése alá tartozóknak.” A vonatkozó törvénycikk ugyanis kimondta, hogy a felsorolt húsz hajdúhelyiségen „kívül több hajdúvárosok, fejedelmek és ország híre s consensusa nélkül ne ültesse-nek és telepíttessenek hasonló szabadsággal.”

Helyénvalónak tartjuk Nyakas Miklós észrevételét, hogy az *Approbatákban* felsorolt húsz hajdútelepítésen kívül „számos más település esetében is kimutatható volt a hajdúsághoz való valamilyen kötődés; vagy úgy, hogy tudomásunk van egykori hajdú lakóiról, vagy úgy, hogy részben vagy egészben hajdú birtokosai voltak.” Ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy már az *Approbatákban* felsorolt telepítések sem mind a megszokott formában valósultak meg. A „legrejtélyesebb,” és egyben az egyik leghíresebb hajdútelepítés, Körösszeg, pl. mindvégig a Csáky család tulajdonában volt, az Erdélyi Törvénytár mégis a „fejedelmi jogon telepített” hajdúhelyek között tartotta számon. A szerző szerint maga a körösszegi vár lehetett a Csákyak tulajdonában, míg a tulajdonképpeni Körösszeg település hajdúváros lett. Rámutat továbbá, hogy a Várad melletti Szentmártonnak sincsen egyezséges telepítő levele, viszont „rövid időközönként Báthory Gábor telepített ide hajdúkatonákat, s végül így állott össze maga a hajdú-

város közössége is.” Szentmárton kivételes hajdútelepítésnek számít az Erdélyi Törvénytárban felsorolt húsz helység között, 1608. június 13. és 1609. szeptember 29. között nyolc egyéni adományt sorol fel, amelyek összesen tizenkét hajdúvitéz letelepítéséről tudósítanak. Az ő helyzetük egyébként sok hasonlóságot mutat a sarkadi hajdúkéhoz, ahol ugyancsak nincsen tudomásunk egységes telepítő levélről, viszont Bethlen Gábor és a két Rákóczi György idejéről feltűnően sok egyéni nemesítést ismerünk, melyek közül tizenhatot a szerző is említi.

Szalonta, Ürögd, Tamási, Berettyóújfalú, Mikepércs, Bagos, Régen, Bagamér, Tépe, Mezősas, Körösszegeny, Derecske, Vekerd, Komádi, Félegyháza, Sáránd, Kaba, Konyár, Szentmárton és Körösszeg helységeket sorba véve elsősorban az adományozás időpontjára, illetve jellegére igyekszik választ kapni, a rendelkezésre álló források szűkös volta ellenére többnyire sikerrel. Emellett számos korábbi tévedést is kiigazít. Így, pl. Szentmártonról meggyőző érvek alapján bizonyítja, hogy nem a korábbi szakirodalomban is elfogadott Berettyószentmártonnal, hanem a Váradi mellett – Váradszentmártonnak és Pece-szentmártonnak is nevezett – Szentmártonnal azonos, Körösszeg hajdúváros kapcsán pedig bizonyítja, hogy a Gyula alól 1658 júniusában visszaforduló erdélyi csapatok valójában Körösszegapáti falut égették fel.

Bár a szerző már a bevezetőben leszögezte, hogy elsősorban az Erdélyi Törvénytárban felsorolt húsz helység bemutatására törekszik, az V–VII. fejezetben néhány példával bemutatja a fejedelmi közreműködéssel telepített hajdúhelyeket (Gáborján és Kismarja kiváltságolása), a magánföldesúri telepítésű hajdúhelyeket (Bócs és Pocsaj), valamint a jelentős hajdúkatonasággal rendelkező fejedelmi várakat (Sarkad és Nagyvárad) is. A sarkadi hajdúkról elsősorban Márki Sándor munkái nyomán meglehetősen sokat tudunk, ennek ellenére Nyakas Miklós számos új észrevétellel is gyarapítja korábbi ismereteinket. Egyik lényeges megállapítása, hogy gyakorlatilag már a tizenöt éves háború idején hajdúnak tekinthetjük a sarkadi katonaságot, „igaz, a zsoldban álló, ún. királyi hajdúk közé tartoztak, s így helyzetük érzékelhetően más volt, mint a szabadhajdúké” (215. o.). Ezzel függhetnek össze az 1721. évi tanúvallatások adatai, amelyek szerint a sarkadiak még II.Ferdinánd ki-

rálytól kaptak volna privilégiumot a fegyveres szolgálatukért, a sokat emlegetett adománylevél azonban 1687-ben a szentjóni végváriak garázdálkodása alkalmával elveszett. Az erdélyi Királyi Könyvek tanúsága szerint, Bethlen Gábor és a két Rákóczi György tömegesen nemesítette meg a sarkadi, vagy sarkadi származású vitézeit. Osztjuk a szerző nézetét, amely szerint a sarkadi hajdúk története alapján jól látható az a folyamat, amely során egy fejedelmi végvár katonasága úgy tudta megszervezni a közösséget, hogy a „katonákon kívül a városnak is kiváltságokat biztosított.” Ez a folyamat természetesen nem egyik napról a másikra zajlott le, „a vár és a mezőváros annyira egy közösség lehetett, hogy a várbeli kiváltságolása előbb-utóbb kiterjedt a mezővárosra is” (221. o.).

A fenti megállapítások mellett fontosnak tartjuk a szerző Sarkad parancsnokaival kapcsolatban tett észrevételeit is. A város hajdúkorából mindeddig négy kapitány nevét ismerjük. Dormáni Pétert mindössze csak Rozvány György *Nagyszalonta története* című kötete említi 1606-ban. Alig egy évvel később már egy legendás hajdúvezér, Csatáry János tölti be ezt a posztot, a későbbiekre nézve viszont meglehetősen zűrzavaros a kép. Márki Sándor egy bizonyos Dobozi Veres Mártont említi a sarkadi kapitányaként 1609-ben, a hivatkozott oklevélben viszont általában nem említi a tisztségét, erre vonatkozóan csak az 1616–1620. évekből rendelkezünk bizonyítékokkal. Annyi biztos, hogy 1620-tól egészen az 1659. november 22-én bekövetkezett haláláig ifjabb Csatáry János állt a sarkadiak élén. Nyakas Miklós logikusan mutat rá, hogy Dobozi 1609-ben még nem lehetett Sarkad parancsnoka, mivel az adománylevél-másolatnak feltétlenül meg kellett volna emlékeznie arról. Megállapítása szerint „valóságos katonadinasztia” jött létre a két Csatáry személyében, és a „két Csatáry kapitánysága között lehetett Dobozi Vörös Márton valamikor kapitány” (217. o.). Ezt támasztják alá egyébként a XVIII. századi visszaemlékezések is, amelyek gyakran említik a két Csatáry kapitányságát, sőt még az ifjabb Csatáry János halála utáni sarkadi kapitányról is szó esik bennük, igaz, név említése nélkül. Dobozi Veres Mártont viszont egyetlen helybéli, vagy Sarkadról elszármazott sem említi. Itt annyit jegyeznénk saját kutatásaink alapján, hogy a dinasztia a későbbiek folyamán is

képviselte magát Sarkadon. A Rákóczi-szabadságharc utolsó hónapjaiban mintegy másfél-két hónapra egy Szoboszlai Sámuel nevű Bihar vármegyei nemes, Sólyomkő, illetve Ecsed korábbi parancsnoka lett a sarkadi kapitány, aki egy későbbi adat szerint az ifjabbik Csatáry János unokájának volt a férje!

A sarkadi hajdúk kiváltságolt helyzetét zömmel már ismert források alapján mutatja be a szerző, a nagyváradai hajdúság történetét viszont teljes egészében a saját kutatásai alapján vázolja fel. Külön érdekesség, hogy 1618-ban Csatáry Jánost nevezik meg a váradai hajdúk hadnagyának, aki saját kutatásaink szerint egyértelműen azonosnak tekinthető a két évvel későbbi sarkadi kapitánnyal. Ehhez a magunk részéről még annyit tennénk hozzá, hogy az adatok összevetése alapján nyilvánvalónak tűnik: a sarkadi kapitányokat a nagyváradai hajdútiszték közül nevezték ki, s a két vár közötti szoros kapcsolat arra utal, hogy Sarkad valójában Nagyvárad ún. fiók- vagy tarisznyavára lehetett. A váradai hajdúság története a vár török kézre kerüléséig (1660) tartott, amikor a védők szabadon távozhattak. Későbbi sorsukra a szerző két lehetséges verziót is említ. Ezek egyike Apafi Mihály fejedelem rendelete, amely szerint a hontalanná vált váradiakat Tordán kívánta letelepíteni, a másik pedig a kolozsvári hősdtájakról fennmaradt hagyomány, amely szerint az ottani lakosság Bocskai hajdúitól származtatta magát. Nyakas Miklós felvetése szerint nem elképzelhetetlen, hogy a történetileg is alátámasztható hagyomány alapja az 1660 után Kolozsváron letelepedett egykori váradai hajdúsággal függ össze.

A váradai hajdúság bemutatása mellett újkak számít a hajdú kutatás terén a hajdútiszték Bihar vármegyei birtokadományozása is. A szerző rámutat, hogy a harcokban kitűnt hajdúvezérek birtokadományozásának folyamata már Báthory Gábor előtt, Rákóczy Zsigmond fejedelemsege idején elindult, és, ha csökkenő mértékben is, de folytatódott Bethlen Gábor és I. Rákóczy György uralkodása alatt is. A szép számmal felsorolt adományozások alapján nyilvánvaló, hogy az egyéni adományok zöme a Belényes-vidéki fejedelmi birtokok területén valósult meg, ami mindenféleképpen újdonságnak számít a kutatók előtt.

„A fejedelmi hatalom szolgálatában” című IX. fejezet elsősorban a Várad elvesztése (1660) előtti évtizedekben tárgyalja a bihari hajdúvá-

rosok történetét. A szerző itt hasznosította az „öreg” hajdúvárosok kutatása közben szerzett tapasztalatait, és elsőként igyekszik párhuzamot vonni a egymástól – látszólag – sokban eltérő szabolcsi és bihari telepítések között. Erre nem csak azért van szükség, mivel a bihariakra jóval kevesebb forrás áll a rendelkezésünkre, hanem azért is, mert a hajdúvárosok „palánkjaikon belüli” élete meglehetősen hasonló struktúrában folyt. A hajdúság történetével foglalkozó korábbi munkák minden esetben külön tárgyalták a szabolcsi és a bihari hajdútelepítések történetét, a szerző viszont elsőként mutat rá, hogy a bihari hajdúvárosok történetét nem lehet a szabolcsi „öreg” hajdúvárosokétól elkülönítve tárgyalni.

Az utolsó két fejezet (X–XI.) a Várad el-este és visszafoglalása között eltelt 32 esztendő történetét, illetve a bihari hajdúvárosok eladományozását, majd a kiváltságai visszaszerzéséért folytatott küzdelmüket tárgyalja. A szerző talán itt lehetett a legnagyobb gondban, mivel a török hódoltság területére eső bihari részekről csak elvétve maradtak fenn jól használható források, az 1692. évi kamarai összeírás pedig nem mindenütt tükrözi a valós állapotokat. Ennek ellenére igyekszik az egykori hajdúvitézek lappangó utódai nyomára bukkanni, pl. a végváriak elleni panaszok alapján. Az olvasónak (de a kutatóknak is) néha olyan érzése támad, mintha egy harmincéves periódus egyszerűen eltűnt volna Bihar vármegye történetéből, a kötetet lapozva viszont megnyugodhatunk: a bihari hajdúvárosok jó részének sikerült átvészelnie a nehéz időszakot. A Bihar vármegyei hajdúkat pedig – véleményünk szerint – részben Thököly kuruc hadseregében, részben pedig a török ellen küzdő császári hadsereg magyar legénységű ezredeiben, illetve a bihari és környéki végvárak (Borosjenő, Feketebátor, Szentjób, vagy 1695 után a szomszédos, Békés vármegyei Gyula) katonaságában kell keresnünk. Helyesnek találjuk a szerző Bagossy Pál ezredessel kapcsolatos észrevételét, aki az 1692. évi bihari összeírás tanúsága szerint három helységben is földesúri birtokkal rendelkezett, és a hajdúvárosok ezredeseként tartották nyilván. Mellette azonban nem szabad elfeledkeznünk öcsésről, Lászlórlól sem, aki 1686-ban Szentjóbban állomásozott három lovas seregével. Ugyancsak itt hívjuk fel a figyelmet a szerb származású Nesztorovics Pál deák huszár ezredesre is, aki 1701-ben kapott engedélyt egy lovasez-

red felállítására, és számos adatunk utal arra, hogy az újonnan felállított katonaság toborzóterülete éppen Bihar vármegye volt.

Összegzőként elmondhatjuk, hogy Nyakas Miklós könyve mindenféleképpen előrelépést hozott a hajdú kutatás szempontjából. A szakirodalom alapos felhasználásával, és nem utolsósorban a szép számban felsorakoztatott levéltári források felhasználásával elkészült kötet alapján a bihari hajdúk, az ún. „apróbb hajdúvárosok” lakói is elfoglalhatják helyüket a már eddig is ismert szabolcsi és Hernád-Sajó-melléki hajdúvárosok mellett.

A mintegy 180 tételből álló (!) bibliográfia ugyancsak magáért beszél. A szerző közel 30 éves kutatást szentelt a hajdúság történetének, és bár több tanulmányában korábban is érintette a Bihar vármegyei hajdúvárosok kérdéskörét, első ízben mégis most összegezte tapasztalatait. Nyugodtan kimondhatjuk, hogy a munka írásakor korántsem lehetett irigylésre méltó helyzetben! Bár kisebb-nagyobb eredmények korábban is születettek a témában, a kutatóknak meg kellett elégedniük a helytörténetírás hézagos eredményeivel. Ráadásul, a korábbi összefoglalások többnyire csak az egyes hajdúhelységek kapcsán fennmaradt szórványos, és nem utolsósorban könnyen hozzáférhető adatokat sorolták fel. Ezzel ellentétben Nyakas Miklós nem elégedett meg a könyvészet (maximális!) feldolgozásával; az országos és regionális levéltárak adatait egyaránt felhasználta, sőt, számos, eddig nem ismert oklevelet is sikerült feltárnia. Ez egyébként a közel 60 oldalas függelékben is kitűnik, amely összesen 33 iratot tartalmaz tematikus sorrendben. Közülük az első öt már korábban is hozzáférhető volt, mindazonáltal feltétlenül szükség volt újbóli kiadásukra, hiszen elmaradhatatlan részét képezik a kötet egyik erősségének számító, és az *Approbaták* kérdéskörét tárgyaló „Váradtól fogva Ecsedig...” című alfejezetének.

Sajnálatos módon a számítógépes szöveg szerkesztés néhány kisebb hibát is „eredményezett.” A I/5. forrás után rögtön az I/7. következik („Országos illetékességű törvények és irományok”), a 4/8. után pedig megismétlődik az előző két szám („Az egyes hajdúvárosokra vonatkozó okmányok”). Ugyanakkor a főszövegben is található néhány értelemzavaró elütés, így, pl. a Komádi hajdújogát illető tanúvallatások (4/14. 1–3.) esetében, amelyeket a szerző szerint egymás után, alig né-

hány nap eltéréssel vettek fel. Ezzel szemben a forráshivatkozásnál az 1724-es dátum szerepel, a kötet végén található okmánytár szerint viszont az 1. számú jegyzőkönyvet 1728. december 29-én rögzítették Biharugrán, a következő 1724. december 30-i dátummal szerepel, az utolsó pedig 1725. január 6-ossal!

Az utóbbi tanúvallatás során elsőként kihallgatott Kos Mihály kb. 81 esztendő derecskei lakos a 176. oldalon kb. 61 évesnek van feltüntetve. Ez az apró elírás a kötet olvasásakor ugyan semmi fennakadást nem okoz, az életkornak azonban igenis nagy fontosságot kell tekinteniük, éppen a tanú személye miatt. Kos Mihály ugyanis nem más, mint a híres végvári vitéz, Szentjób várának Thököly Imre törökországi emigrációját is megjárt egykori kapitánya, akinek jelentős szerepe volt a Rákóczi-szabadságharc kitörésének bihari eseményeiben.

Kos Mihályról éppen a recenzens bizonyította, hogy a függetlenségi harc idején előszeregettel tartózkodott Derecskén, és ő ellenezte leghevesebben, hogy Rákóczi egy Szabolcs vármegyei nemes, Szunyogh Györgyöt nevezzen ki a Bihar vármegyei „apróbb” hajdúvárosok kapitányának. A Nyakas Miklós által feltárt tanúvallatás Kos fenti magatartását is megmagyarázza: mint derecskei születésű és hajdú származású katonatiszt jogosan érezhette mellőzve magát a fejedelem rendelkezésében! Igaz, utóbb némi elégtételben részesült, mivel újabban előkerült adatok szerint 1708-ban a berettyóújfalusi sánc parancsnokaként, Kaba kivételével, az ő keze alá rendelték a Bihar vármegyei hajdúvárosok gyalogságát.

Visszatérve az idős hadfi életkorára, az 1680-ban a hajdúböszörményi császári magyar hadak kapitányaként, 1689-ben pedig szentjóbi parancsnokként említett Kos Mihály esetében egyértelműen a 81 évet tekintjük mérvadónak 1728-ban. A kisebb figyelmen kívül hagyások semmit sem vonnak le a kötet tartalmi értékéből, de véleményünk szerint egy gondos átolvasással kiküszöbölhetőek lettek volna.

Végezetül még egy észrevételünket osztanánk meg az olvasóval. A kötetet olvasása közben folyamatosan olyan érzésünk volt, hogy a szerzőnek sokkal több megírnivaló gondolata van, és egyes fejezetek további kutatás (és idő!) függvényében akár önálló kötetekként is megállnák a helyüket. Reméljük, így is lesz.

Seres István